

Citirana literatura:

Bahovec, Eva D. (1997): Ali nisem feministka? Ljubljana: Delta – revija za ženske študije in feministično teorijo, letnik 3, št. 3 - 4, str. 5 - 6.

Gorz, Andr((1989): Critique of Economic Reason. London: Verso.

Metka Kuhar

**Kenneth J. Gergen: Social Construction in Context. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 2001
223 strani (ISBN 0761965459), \$ 29.95**

Če je kdo je bral vsaj eno izmed knjig znanega ameriškega socialnega psihologa Kennetha Gergena – *Realities and Relationships: Soundings in Social Construction* (1994) ali pa *An Invitation to Social Construction* (1999), potem se mu bo zdela njegova najnovejša knjiga *Social Construction in Context* (2001) zelo podobna prejšnjima dvema. Vodilni avtor na področju socialnega konstrukcionizma s svojim zadnjim delom ne izstopi iz sence prejšnjih dveh, kar je razumljivo, saj gre pri tej knjigi za zbirko enajstih člankov, od katerih sta samo dva izvorna, ostalih devet pa predstavljajo revidirani članki ali poglavja zbornikov iz obdobja med 1994 in 2000. Kljub vsemu velja poudariti, da gre za sijajnega pisca, ki bralca od strani do strani izziva, privlači, navdušuje. Gergen je provokativen avtor, revolucionaren v svojem pristopu, njegovi teksti so napisani z učenjaško strokovnostjo in hkrati z literarno eleganco, kar je pogosto ideal za akademska dela, čeprav ga le redko kdo doseže. Njegovo pisanje sloni na ramenih postempiricistične, poststrukturalistične in hermenevtske misli zadnjih desetletij.

Knjiga je razdeljena na tri dele. Prvi sklop člankov se ukvarja s socialnim konstrukcionizmom v okviru družbenih ved na (meta)teoretski ravni, drugi sklop s socialnimi praksami, ki lahko s pridom uporabljajo ideje socialnega konstrukcionizma (terapija, pedagogika, organizacije), tretji sklop pa se posveča socialni konstrukciji v širšem kulturnem kontekstu, ukvarja se s konstrukcionističnimi idejami, ki prispevajo k boljšemu družbenemu razumevanju oz. kvalitetnejšemu kulturnemu življenju. Pogosto se mi zdi mi, da skuša Gergenovo konstrukcionistično pisanje s svojim kopernikanskim premikom v razumevanju jezika in realnosti ustvariti začasno konceptualno omotico v bralcu. Lahko bi celo dejala, da je implicitni cilj konstrukcionističnih piscev zмести bralca. Pod vprašaj so namreč postavljeni številni uveljavljeni pojmi, kot so objektivnost, resnica, racionalnost, avtoriteta, znanstveni napredek; še več, ogroženi so tudi pojmi, kot so intimnost, izkušnja, zavest, kreativnost, demokracija. Iz kritiziranja, spodkopavanja in »dekonstruiranja« predpostavk, ki običajno ohranjajo naš »domač« občutek sebstva, sveta, iskanja znanja, pogosto izhaja ambivalenten odnos do socialnega konstrukcionizma. Cilj Gergenovega zavračanja modernističnih predpostavk je »izprazniti prostor« za alternativne metode, teorije in »branja« socialne realnosti, ki kolektivno nudijo sveže možnosti za (psihološko) raziskovanje in prakso. Gergen našteje, kateri pojmi se mu zdijo pomembni: »jezik, dialog, pogajanja, socialna pragmatika, distribucija moči, kulturne prakse« (str. 37). Njegov pogled vključuje nenehno prevpraševanje, iskanje, razjasnjevanje, preverjanje mnenj v luči novih spoznanj in podatkov. »Moji prispevki v knjigi nimajo namena »povedati resnico« o družbenem življenju niti na novo osnovati razum ali vrednote. Raje upam, da bom spodbudil dialog o sedanjem stanju in ustvaril diskurzivne pripomočke, s katerimi lahko kritično in spoštljivo reflektiramo in odpiramo prostor za nove oblike koordinirane akcije« (str. 6).

Gergen v knjigi ne daje jasnega odgovora na vprašanje, *kaj sploh je socialni konstrukcionizem*. Iz nje lahko razberemo in sami izpeljemo, da je to hkrati teorija, metateorija, slogan, nek skupen kod, societalna praksa, način razmišljanja in delovanja, ostra kritika empiricizma in moderne, filozofska perspektiva, epistemološka doktrina. Konstrukcionistični argumenti so po Gergenu tekstualno povezani s številnimi drugimi intelektualnimi tradicijami, ne le s konstruktivistično, iz katere (v okviru postmodernega trenda) najbolj neposredno izhajajo. Dialogi o socialni konstrukciji črpajo ideje iz številnih znanosti: sociologije, literarnih študij, zgodovine, antropologije, psihologije, komunikologije, kulturologije. Iz njih zajemajo veliko pojmovanj, čeprav se ta pogosto razlikujejo v poudarku ali v temeljnih predpostavkah.

Skozi celotno knjigo se kot rdeča nit vleče teza, da vse trditve o realnem in dobrem izvirajo iz odnosov. Glavna lekcija, ki nam jo ponuja Gergen, je, da izhaja vse, kar je pomembno, iz odnosov. Pri tem nima v mislih samo mikrosocialnih odnosov, temveč tudi odnose do širšega konteksta. Svojo konstrukcijo bistva socialnega konstrukcionizma lahko na podlagi prebranega zaokrožim v tezo, da je znanje konstruirano, da je relacijsko in situirano. Socialno-konstrukcionistična epistemologija trdi, da ne obstaja univerzalno, objektivno znanje, temveč samo lokalno znanje, ki je kulturno, historično in politično pogojeno. Gergen pravi, da znanje ni v lasti individualnega uma, temveč človeških odnosov. Odnos pa ni samo lokus znanja, temveč tudi identitete, emocij, moralnosti. Z antirealističnim, antiempiricističnim, antiempiricističnim in relativističnim socialnim konstrukcionizmom je skoraj vsak vidik tradicionalne psihologije postavljen na glavo. Izgubljen je zahodnjaški individualistični pojem esencialnega, stabilnega sebstva, individuuma, ki je lokus izbire, delovanja in racionalnega presojanja. Pojavljajo se novi pristopi analiziranja »teksta« človeških izkušenj v socialnem kontekstu, npr. hermenevtski, narativni, dekonstrukcionistični, retorični, diskurzivni.

Kljub ostrim kritikam pozitivizma in empiricizma pa socialni konstrukcionizem ne zanika drugim tradicijam pravice, da sodelujejo znotraj znanstvenih dialogov. Gergen poudari celo, da so vsi diskurzi – tako realizem in empiricizem, kakor tudi konstrukcionizem – vitalni za našo dobrobit v prihodnosti (str. 18). Prav tako konstrukcionizem ne zanika niti ne potrjuje obstoja mentalnih entitet in procesov. »Psihologiziralo« se bo tudi v prihodnje, kajti gre za konstitutiven znanstveni diskurz, ki ima pomembno vlogo v medsebojnem sporazumevanju. Socialni konstrukcionizem ne deluje s pozicije gotovosti, temveč gre za na novo konceptualizirane pristope k izobraževanju, raziskovanju in praksi, s katerimi se Gergen ukvarja v drugem delu knjige. Stari pristopi so predpostavljali obstoj ene realnosti, do katere ima privilegirani dostop učitelj, raziskovalec, praktik; konstrukcionizem pa poudarja pomembne medsebojne povezave med vrednotami, predpostavkami, prakso; med znanjem in močjo, izziva pozicijo privilegirane znanja profesionalca-strokovnjaka in opresivne konstrukcije spola, predsodkov, seksualnosti, otroštva, kolonializma, rase, rasizma, norosti, invalidnosti. Socialni konstrukcionizem ima pomembne implikacije za *terapevtsko prakso* v klinični psihologiji, psihiatriji in socialnem delu. V terapevtski skupnosti že lahko najdemo množstvo novih praks, ki izhajajo iz pojmovanja terapije kot rekonstrukcije pomena. Najbolj očiten primer so narativne terapije, ki se že prakticirajo širom sveta. Izven terapevtske arene se psihologi na področju *izobraževanja* vedno bolj zavedajo omejitve individualističnega pogleda na znanje in tradicionalnih pedagoških metod. Psihologi se precej ukvarjajo s kolaborativno pedagogiko, tj. s procesi, ki skušajo zamenjati hierarhično poučevanje s produktivnim in bolj izenačenim dialogom v razredu. V *organizacijski sferi* najdemo močno gibanje, ki se ukvarja s socialno konstrukcijo organizacijskih realnosti. Praktiki so razvili številne nove postopke, ki temeljijo na zgodbah in metaforah z namenom zreduciranja konfliktov v organizacijah. Zdi se, da postaja socialni konstrukcionizem neke vrste blagovna znamka; »tržni voditelj« v terapevtski praksi in izobraževanju, čeprav si v nasprotju z drugimi teorijami po svoji notranji logiki ne gradi lastne koherentne teorije.

Tretji in tudi zadnji del Gergenove knjige zaokrožata članka o identitetni politiki ter o tehnologiji in moralnem sebstvu, ki skicirata širše uporabne načine razumevanja in emancipatornih

praks. Socialno-konstrukcionistična metateoretska avantgarda si namreč prizadeva emancipirati diskurz, s čimer pa v bistvu nadaljuje to, kar so počele vse diskurzivne prakse: skuša nas prepričati, da vodijo njeni vpogledi k bolj progresivnemu, liberalnemu in tolerantnemu političnemu in intelektualnemu življenju. Zanimiv konkreten Gergenov preblisk je (utopičen) predlog premika *od identitetne politike* k združevalni, prodorni in kolaborativni *politiki odnosov*, ki si prizadeva za udejanjanje »umetnosti skupnega življenja«. Toda vprašanje je, ali lahko izstopimo iz realnosti, katere smo ustvarili, in pogledamo, kdo govori, kdo je utišan. V socialnem konstrukcionizmu se skriva še ena zagata. Če se razglašas za socialnega konstrukcionista, to implicira, da si racionalen, razumen, korekten, kar je vsekakor »in«. Kajti: »konstrukcionistična kritika vitalno razširja naše kapacitete za razumsko deliberacijo in societalni angažma« (str. 31). V tem smislu lahko govorimo o socialnem konstrukcionizmu kot o sloganu, osebni poziciji. Če si socialni konstrukcionista, potem se zdi, da veš, kaj je »dobro« in si prizadevaš za »dobro« znanost in za »dobro« družbo. Kritikam navkljub, Gergen ponuja skozi socialno-konstrukcionistično optiko s svojimi diskusijami problemov, ki so inherentni tradicionalnim empiričnim predpostavkam in metodologiji, ostro in prodorno kritiko sodobne psihološke in tudi širše družboslovne literature. Poleg tega je njegovo pisanje izvrstna kritična refleksija odnosa med teorijo in prakso. V duhu svojih lastnih sugestij je Gergen konstruiral drzno teorijo; teorijo, ki je polna specifičnih, toda samo začasnih odgovorov.

Nikola Janović

**Uroš Grilc: O filozofiji pisave. Na poti k Derridaju. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2001
312 strani, (ISBN 961-6376-10-1), 2.713 SIT**

Derridajevo misel nenehoma srečujemo zadnja štiri desetletja, od prve objave teksta »Introduction« (1962) – uvoda k Husserlovi *L'orgine de la géometrie*, v katerem je Derrida s problematiziranjem pisave kot filozofske teme *par excellence* postavil temelje dekonstrukcije, in prve objave teksta »Geneza in struktura ter fenomenologija« (1964) – ki ga najdemo v *L'écriture et la différence* (1967) in je vsebinsko prvi tipični dekonstrukcijski tekst, pa vse do danes, ko že govorimo o ti. dekonstrukcijski šoli. Zato ni nič manj presenetljivo, da dekonstrukcijski misli Jacquesa Derridaja v slovenskem prostoru posvečamo posebno mesto, bodisi v filozofskih krogih bodisi v literarni vedi, predvsem z delnimi objavami njegovih tekstov in celostnimi prevodi njegovih del. Do sedaj smo se tako imeli priložnost seznaniti z dekonstrukcijo znaka v *Glasi in fenomenu* (Studia Humanitatis, 1988), z opredelitvijo terminov dekonstrukcije v *Pismu japonskemu prijatelju* (Problemi-Eseji, 1993), z vprašanjem strukture v *Struktura, znak in igra v diskurzu humanističnih znanosti* (Literatura, 1993), s filozofijo razlike v *Izbranih spisih* (Krtina, 1994) in z zbornikom *Pisava in transcendentno* (Problemi, 1998), o signaturi v zborniku *Sodobna literarna teorija* (Krtina, 1995), z vprašanjem metafore v *Freud in scena pisave* (Problemi, 1995), s filozofijo pisave v *O gramatologiji* (Analecta, 1998), z vprašanjem pristopov in tradicij skozi interpretacijo Heideggerja v *O duhu* (Analecta, 1999) idr. – s temami, ki povzemajo in so dejansko predmet Derridajeve (dekonstrukcijske) misli.

Uroš Grilc na svoji filozofski poti (k Derridaju) potuje in srečuje Derridajevo misel ter jo sistematično zapisuje. Rezultat teh srečevanj, branj in zapisovanj je knjiga *O filozofiji pisave*, ki se nam kaže kot logično nadaljevanje oziroma dopolnilo zbornika *Pisava in transcendentno*, ki je odprl sodobni filozofski diskurz. V tem smislu Grilčev pristop k Derridajevi misli ne reducira dekonstrukcije na filozofsko metodo, kot pri nas to počne Janko Kos, ampak ostaja znotraj obzorja dekonstrukcije in jo preči. Preči jo tako, da de-konstruira Derridajevo misel in jo strne okoli